

Some thoughts on the concept of “youth who have committed a crime”

Sherzod MAMAJONOV¹

Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received June 2022

Received in revised form
25 June 2022

Accepted 25 July 2022

Available online

20 August 2022

Keywords:

youth,
offence,
crime,
offender,
criminal offender,
person prone to committing
an offence,
person who committed an
offence,
person who committed
a crime,
recidivism.

ABSTRACT

The article analyses the legislation of the Republic of Uzbekistan and some foreign countries, international legal norms, theoretical views of legal scholars, definition of the concept of “youth” in criminal, administrative, criminal procedure, penitentiary and criminal law, youth, in particular, the introduction of special rules for approaching young people who have reached the age of eighteen, but not older thirty years, taking into account their individual characteristics, appropriateness of using the concepts of “person at risk of committing an offence”, “person who has committed an offence” or “person who has committed a crime” instead of the concepts of “offender”, “criminal”, “person prone to committing a crime”, “juvenile at risk”, “dangerous recidivist” and “especially dangerous recidivist” in legal theory and practice in relation to persons proposals and recommendations have been drawn up on the application of recidivism to crimes rather than to individuals and on the abolition of practice of classifying individuals as “dangerous recidivists” or “especially dangerous recidivists” and also on revision of criteria for classifying crimes as “dangerous recidivism” and “especially dangerous recidivism”.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss4-pp73-81>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Senior Lecturer, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan. Tashkent, Uzbekistan.
E-mail: inscienlife@gmail.com.

“Жиноят содир этган ёшлар” тушунчасига оид айрим мулоҳазалар

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

ёшлар,
хуқуқбузарлик,
жиноят,
хуқуқбузар,
жиноятчи,
хуқуқбузарлик содир
этишга мойил шахс,
хуқуқбузарлик содир
этган шахс,
жиноят содир этган шахс,
рецидив жиноят.

Мақолада Ўзбекистон Республикаси ва айрим хорижий давлатлар қонунчилиги, халқаро ҳуқуқ нормалари, ҳуқуқшунос олимларнинг назарий фикрлари таҳлил қилинган бўлиб, жиноят, маъмурий, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги қонунчиликда “ёшлар” тушунчасини белгилашга, ёшлар, хусусан, ўн саккиз ёшга тўлган, лекин ўттиз ёшдан ошмаган ёшларга уларнинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда ёндашишга оид алоҳида қоидалар киритиш, ҳуқуқ назарияси ва амалиётда ҳуқуқбузарлик содир этган ёки содир этиш эҳтимоли бўлган шахсларга нисбатан “хуқуқбузар”, “жиноятчи”, “хуқуқбузарлик содир этишга мойил шахс”, “ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволда бўлган вояга етмаган”, “хавфли рецидивист”, “ўта хавфли рецидивист” эмас, балки “хуқуқбузарлик содир этиш эҳтимоли ҳолатида бўлган шахс”, “хуқуқбузарлик содир этган шахс” ёки “жиноят содир этган шахс” жумлаларини қўллаш мақсадга мувофиқлиги, шунингдек, рецидивликни шахсга нисбатан эмас, жиноятга нисбатан қўллаш, шахсни “хавфли рецидивист” ёки “ўта хавфли рецидивист” деб топиш амалиётини бекор қилиш, жиноятни “хавфли рецидив” ва “ўта хавфли рецидив” деб топиш мезонларини қайта кўриб чиқиш юзасидан таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Некоторые соображения о понятии «молодежь, совершившая преступление»

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

молодежь,
правонарушение,
преступление,
правонарушитель,
преступник,
лицо, склонное к
совершению
правонарушения,
лицо, совершившее
правонарушение,
лицо, совершившее
преступление,
рецидив преступлений.

В статье анализируются законодательство Республики Узбекистан и некоторых зарубежных стран, международно-правовые нормы, теоретические взгляды ученых правоведов, определение понятия «молодежь» законодательстве в сфере уголовном, административном, уголовно-процессуальном, уголовно-исполнительной и профилактики правонарушений, молодежь, в частности, введение особых правил подхода к молодёжи, достигшей восемнадцатилетнего возраста, но не старше тридцати лет, с учётом их индивидуальных особенностей, целесообразность использования в теории и практике права понятий «лицо, в состоянии риска совершения правонарушения», «лицо, совершившее правонарушение» или «лицо, совершившее преступление» вместо понятий «правонарушитель», «преступник», «лицо, склонное к

совершению преступления», «несовершеннолетний, находящийся в социально опасном положении», «опасный рецидивист», «особо опасный рецидивист» по отношению к лицам, совершившим преступление или лицам, которые могут совершить преступление, разработаны предложения и рекомендации по применению рецидива к преступлению, а не к лицу, также по отмене практики отнесения лица к категории «опасный рецидивист» или «особо опасный рецидивист», а также к пересмотру критериев отнесения преступления к категории «опасный рецидив» и «особо опасный рецидив».

КИРИШ

Жиноят содир этган ёшлар масаласи доимо турли тадқиқотлар объекти бўлиб келган. Миллий, хорижий қонунчилик ва халқаро ҳуқуқ нормалари таҳлили мазкур масалага турлича ёндашув мавжудлигини кўрсатади. Ўзбекистонда ёшлар ўртасидаги жиноятчиликнинг айрим масалалари юзасидан тадқиқотлар олиб борилган бўлса-да, уларда жиноят, маъмурий, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия ёки ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги қонунчиликка “ёшлар” тушунчасини киритиш, ўн саккиз ёшга тўлган, лекин ўттиз ёшдан ошмаган ёшларга уларнинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда ёндашишга оид алоҳида қоидалар киритиш юзасидан тақлиф ва тавсиялар ишлаб чиқилмаган.

МЕТОДОЛОГИЯ

Ўзбекистонда “ёшлар (ёш фуқаролар)” – ўн тўрт ёшга тўлган ва ўттиз ёшдан ошмаган шахслар [1] ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексида “Вояга етмаганлар жавобгарлигининг хусусиятлари” алоҳида бўлимда акс эттирилган бўлса-да, Кодексида “ёшлар” сўзи фақат бир ўринда (“Оилага, ёшларга ва ахлоққа қарши жиноятлар” боби номида) қўлланилган бўлиб, ўн саккиз ёшдан ошган ёшлар жавобгарлигига оид алоҳида қоидалар назарда тутилмаган [2]. Жиноят-процессуал кодексининг 537-моддаси тўртинчи қисмида ўн саккиз ёшга тўлган маҳкумни тарбия колониясидан жазони ижро этиш колониясига ўтказиш масаласини ҳал этишда судья унинг тузалиш даражасини ҳисобга олиши лозимлиги, маҳкум тарбия колониясида жазони ўташ муддатини давом эттириш учун узоғи билан йигирма бир ёшга тўлгунга қадар қолдирилиши мумкинлиги белгиланган [3]. Кўриш мумкинки, мазкур Кодексларда “ёшлар” тушунчасига таъриф берилмаган.

Тадқиқотчи Ф.Л. Мируктамова жиноят қонунчилигидаги айрим ҳолатлар, вояга етмаганларга нисбатан одил судлов тўғрисидаги БМТнинг минимал стандарт қоидалари (Пекин қоидалари)нинг 2-бандида баён этилган таърифларга мос келмаслигини, чунки уларга кўра: вояга етмаган деб ҳуқуқбузарлик учун мавжуд ҳуқуқий тизим доирасида катта ёшлиларга нисбатан қўлланиладиган жавобгарлик шаклидан фарқ қилувчи шаклдаги жавобгарликка тортилиши мумкин бўлган бола ёки ёш инсон тушунилишини, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси Умумий қисмининг вояга етмаганлар жавобгарлигининг айрим жиҳатларини кўзда тутувчи VI бўлимини истисно этганда Ўзбекистон Республикаси ЖК катта ёшдагилар ва вояга етмаган жиноят содир этганларни деярли фарқламайди, шунингдек, бир қатор процессуал ҳаракатларни амалга ошириш тартибларида ҳам деярли фарқлар мавжуд эмаслигини таъкидлайди [4. Б. 19].

А.И. Бельский ва Э.Н. Ликовлар “ёшлар жиноятчилиги”ни вояга етмаганлар жиноятчилигидан “катталар” жиноятчилигига ўтишдаги муҳим босқич” деб ҳисоблайдилар ва “қонун чиқарувчи қонунчиликда “ёшлар жиноятчилиги” тушунчаси белгиланишига алоҳида эътибор қаратиши, мазкур ёш босқичидаги шахслар томонидан содир этилган жиноятлар учун шундан келиб чиқиб жавобгарлик ўрнатиши ва жазо тайинлаши керак”, деган фикрни илгари суради. Шунингдек, Россия Федерацияси Жиноят кодексида “ёшлар жиноятчилиги” тушунчаси қўлланилмаган бўлса-да, “қонун чиқарувчи 18 ёшдан катта ва масалан, 24 ёшгача бўлган шахслар (24 ёш ҳам) томонидан содир этилган жиноятларга ёшлар жиноятчилиги сифатида алоҳида эътибор қаратиши лозим” деб ҳисоблайдилар [5. С. 87].

Айрим хорижий давлатлар (Швейцария, Польша, Швеция) жиноят қонунчилигида эса жиноят содир қилган ўн саккиз ёшдан ошган ёшларга оид алоҳида қоидалар назарда тутилган. Масалан, Швейцария Жиноят кодексига асосан, болалар (7 ёшга тўлган, лекин 14 ёшга тўлмаган), ўсмирлар (15 ёшдан 18 ёшгача бўлганлар) ва ёшлар (18 ёшдан 25 ёшгача) ўзига хос хусусиятлари инобатга олинган ҳолда, 25 ёшдан катталар умумий асосда жавобгарликка тортиладилар [6. С. 349–350.]. Польша жиноят қонунчилигига кўра, тақиқланган қилмишни содир этиш вақтида 21 ёшга тўлмаган ва биринчи инстанция суди томонидан ҳукм чиқариш вақтида 24 ёшга тўлмаган шахслар ёшлар ҳисобланади [6. С. 451.]. Швеция Жиноят кодексида эса “Агар шахс йигирма бир ёшга тўлгунга қадар жиноят содир этган бўлса, жазо тайинлашда унинг ёшлиги алоҳида эътиборга олиниши керак. Бундай ҳолларда суд содир этилган жиноят учун назарда тутилган жазодан енгилроқ тайинлаши мумкин”лиги белгиланган [7].

Бизнингча, ёшлар ўртасидаги жиноятларнинг олдини олиш соҳасидаги миллий қонунчиликка “ёшлар” тушунчаси, шунингдек ўн саккиз ёшга тўлган, лекин ўттиз ёшдан ошмаган ёшларга уларнинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда ёндашишни назарда тутувчи ўзгартиш ва қўшимчалар киритилиши мақсадга мувофиқ.

Кейинги масала ҳуқуқбузарлик, хусусан, жиноят содир этган шахсга нисбатан қонунчиликда қандай қараш ёки муносабат белгиланганлиги таҳлили ҳисобланади. Аввало, “ҳуқуқбузарлик” тушунчасига берилган расмий таърифга эътибор қаратсак. Унга кўра, “ҳуқуқбузарлик” деганда, содир этилганлиги учун маъмурий ёки жиноий жавобгарлик назарда тутилган айбли ғайриҳуқуқий қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик)”ни [8], яъни, маъмурий ҳуқуқбузарлик ёки жиноятни тушуниш лозим. Маъмурий ҳуқуқбузарлик – қонунчиликка биноан маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган, шахсга, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жамоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ғайриҳуқуқий, айбли (қасддан ёки эҳтиётсизлик орқасида) содир этилган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик [9], жиноят эса Жиноят кодекси билан тақиқланган, айбли ижтимоий хавfli қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) [2] ҳисобланади. Энди ҳуқуқбузарлик содир этган ёки содир этиш эҳтимоли бўлган шахсга нисбатан қонунчиликда қўлланилаётган тушунчаларни кўриб чиқсак. “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонунда ўзининг ғайриижтимоий хулқ-атвори хавfliлиги туфайли ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимоли ҳолатида бўлган жисмоний шахсга нисбатан “ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахс” [8], “Вояга

етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги қонунда эса “ҳуқуқбузарлик ёки бошқа ғайриижтимоий хатти-ҳаракатлар содир этаётган вояга етмаган”га нисбатан “ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволда бўлган вояга етмаган”, айрим ўринларда “ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган” деган жумла қўлланилган [10]. Атамаларнинг бундай қўлланилиши Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда (“ҳуқуқбузарлик содир этган шахс”, айрим ўринларда “ҳуқуқбузар”) [9], Жиноят кодексида (“жиноят содир этган шахс”, “айбдор”, “жиноят содир этишда айбдор бўлган шахс”, айрим ўринларда “жиноятчи”) [2], “Ҳуқуқбузарликлар фактлари ҳамда ҳуқуқбузарликлар билан боғлиқ бошқа ҳолатлар ҳақида ички ишлар органларига хабар қилиш тартиби тўғрисидаги йўриқнома”да (“ҳуқуқбузарлик содир этган шахс” билан бир қаторда “ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахс”) [11] ҳам учрайди. “Жиноятларнинг сабаблари ва уларнинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни муҳокама қилиш тартиби тўғрисида”ги Низомда эса фақатгина “жиноят содир этган шахс” атамасидан фойдаланилган [12].

Бизнингча, ҳуқуқбузарлик содир этган ёки содир этиш эҳтимоли бўлган шахсларга, хусусан ёшларга нисбатан қонунчиликда “ҳуқуқбузар”, “жиноятчи”, “ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахс”, “ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволда бўлган вояга етмаган” каби сўзларни ишлатиш мунозаралидир. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 23-моддасида белгиланган айбсизлик презумпциясига кўра, гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчи унинг жиноят содир этишда айбдорлиги қонунда назарда тутилган тартибда исботлангунга ва қонуний кучга кирган суд ҳукми билан аниқлангунга қадар айбсиз ҳисобланади.

Бундан ташқари, рецидивлик ҳолатини жиноятга ёки шахсга нисбатан қўллаш масаласи ҳам баҳсли. Жиноят ҳуқуқи нуқтаи назаридан “шахснинг илгари қасддан содир этган жинояти учун судланганидан кейин қасддан янги жиноят содир этиши рецидив жиноят деб топилади”. Жиноятнинг ижтимоий хавфлилиқ даражаси ва муайян жиноятлар учун судланиш сонидан келиб чиқиб, қонун рецидив жиноятни уч турга – оддий, хавфли ва ўта хавфли рецидивга бўлади [13]. Амалдаги Жиноят кодексида “оддий рецидив” жумласи қўлланилмаган. Рецидив жиноятнинг мазкур тури Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2008 йил 5 майдаги “Бир неча жиноят содир этилганда қилмишни квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида”ги 13-сонли қарорида келтирилган бўлиб, унга кўра, “Оддий рецидив шахс қасддан содир этилган ҳар қандай жинояти учун судланганидан сўнг, у томонидан қасддан янги жиноят содир этилганда намоён бўлади. Оддий рецидив хавфли ва ўта хавфли рецидивдан фарқли ўлароқ, Жиноят кодекси Махсус қисми моддаларида квалификация белгиси сифатида кўрсатилмаган ва фақат жазони оғирлаштирадиган ҳолат сифатида тан олинади (ЖК 56-моддаси биринчи қисми “н” банди)”.

Жиноят кодекси 34-моддасининг олтинчи қисмида, “шахсни ўта хавфли рецидивист деб топиш тўғрисидаги масала ҳал қилинаётган вақтда унинг ўн саккиз ёшга тўлгунга қадар содир этган жинояти учун судланганлиги, шунингдек қонунда белгиланган тартибда судланганлик муҳлатларининг ўтиб кетганлиги ёки олиб ташланган судланганлиги инobatга олинмайди” деган қоида мустаҳкамланган бўлса-да, бу вояга етмаган шахсга нисбатан Махсус қисм моддаларида назарда тутилган “хавфли рецидивист” белгисини қўллашни истисно этмайди.

Айрим хорижий давлатлар жиноят қонунчилигида рецидивлик фақат жиноятга нисбатан қўлланилиши, қилмишни “хавфли рецидив жиноят” ёки “ўта хавфли рецидив жиноят” деб топиш учун унинг илгари содир этилган жиноятга ўхшашлиги эмас, балки, содир этилган жиноятларнинг айб шакли, сони, оғирлик даражаси ва ўталган жазо тури асос қилиб олиниши ва рецидив жиноят мавжудлигида жазо тайинлаш қоидалари алоҳида моддада белгиланганлигини Беларусь (ЖК 43, 65-м.) [14], Молдова (ЖК 34, 62-м.) [15], Озарбайжон (ЖК 18, 65-м.) [16], Россия Федерацияси (ЖК 18, 68-м.) [17], Туркменистон (ЖК 19, 62-м.) [18] ва Қозоғистон (ЖК 14, 59-м.) [19] мисолида кўриш мумкин.

Гарчи Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг Умумий қисмида “хавфли рецидивист” тушунчаси, шахс қандай ҳолларда ва ким томонидан “хавфли рецидивист” деб топилиши ёритилмаган, рецидив жиноят учун жазо тайинлашнинг алоҳида қоидалари белгиланмаган бўлса-да, Махсус қисмдаги кўплаб жиноятларда (ЖК 97-м., 2-қ. “р” б., 118-119-м., 2-қ. “б” б., 128-м., 3-қ. “а” б., 130-м., 2-қ. “а” б. ва ҳ.к.) “ўта хавфли рецидивист” билан бирга “хавфли рецидивист” жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолат сифатида учрайди.

Демак, Ўзбекистон қонунчилигида оддий рецидивлик жиноятга, хавфли ёки ўта хавфли рецидивлик эса жиноятдан ташқари, шахсга нисбатан ҳам қўлланилади.

Инсонпарварлик тамойилига кўра, “жазо ва бошқа ҳуқуқий таъсир чоралари жисмоний азоб бериш ёки инсон қадр-қимматини камситиш мақсадини кўзламайди” (ЖК 7-м.), лекин суд-ҳуқуқ амалиётида шахсга нисбатан “хавфли рецидивист” ёки “ўта хавфли рецидивист” каби “ҳуқуқий мақом”лар қўлланилиб келинмоқда ва бундан ёшлар, жумладан вояга етмаганлар ҳам четда эмас.

Баъзи тадқиқотчилар “коррупцияга мойиллиги бор келажақ авлод” [20. Б. 69], “ёш рецидивист” [21. Б. 12], “ҳуқуқбузарлик содир этган ёки ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил ёшлар” [4. Б. 20] тушунчасини қўллайди, айримлари эса қонунчиликка “уюшмаган ёшлар” тушунчасини киритишни таклиф қилади [22. Б. 19]. Ваҳоланки, Ўзбекистон Республикасида “боланинг камситилишига йўл қўймаслик”, “боланинг шаъни ва қадр-қимматини ҳимоя қилиш” бола ҳуқуқлари соҳасидаги давлат сиёсатининг [23], “ёшларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш”, “ёшларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини рўёбга чиқариш соҳасида фаолиятни амалга оширувчи халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни ривожлантириш” эса ёшларга оид давлат сиёсатининг асосий йўналишлари [1] ҳисобланади. Бундан ташқари, “Вояга етмаганлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олишга оид БМТ бошқарув тамойиллари” (Ар-Риёд раҳбарий принциплари)да иштирокчи давлатларга ёшлар ўртасидаги жиноятларнинг олдини олиш сиёсати ва чораларини “ёш инсонларга нисбатан муносабатда “қоидабузар”, “ҳуқуқбузар”, “бошланғич ҳуқуқбузар” ижтимоий ёрлиқларидан фойдаланиш унда исталмаган хулқ-атворнинг барқарор юриш-туриш тарзи ривожланишига ўз ҳиссасини қўшишини”ни англаган ҳолда амалга ошириш тавсия этилган [24].

Фикримизча, ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар, жумладан ёшларга нисбатан “ҳуқуқбузар”, “жиноятчи”, “ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахс (вояга етмаган)”, “жиноят содир этишга мойил бўлган шахс (вояга етмаган)”, “жиноят содир этган уюшмаган ёш”, “рецидивист”, “хавфли рецидивист” ёки “ўта хавфли рецидивист” каби ижтимоий “ёрлиқ”ларнинг қўлланилиши қонун даражасида назарда тутилганлиги ёки тутилиши, мазкур тоифадаги ёшлар, хусусан,

вояга етмаганларнинг ижтимоийлашувига эмас, балки, уларда ғайриижтимоий хулқ-атвор мустаҳкамланиши ёхуд ривожланишига олиб келади.

НАТИЖА

Юқоридагилардан келиб чиқиб, қуйидагилар таклиф этилмоқда:

биринчидан, жиноят, маъмурий, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги қонунчиликка “ёшлар” тушунчасини киритиш, шунингдек, уларнинг ривожланиш хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда алоҳида ёндашишни назарда тутувчи ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш (масалан, айрим турдаги жазолар: узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш, умрбод озодликдан маҳрум қилишни ёшлар, хусусан йигирма бир ёшгача бўлган шахсларга нисбатан қўлламаслик);

иккинчидан, Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексида қўлланилган “ҳуқуқбузар” сўзини “ҳуқуқбузарлик содир этган шахс”га алмаштиришни назарда тутувчи ўзгартиришлар киритиш;

учинчидан, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексида қўлланилган “жиноятчи”, “айбдор”, “жиноят содир этишда айбдор бўлган шахс” сўзларини “жиноят содир этган шахс”, “жиноят содир этишда айбли деб топилган шахс”га алмаштиришни назарда тутувчи ўзгартиришлар киритиш;

тўртинчидан, Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни 3-моддасида берилган “ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахс” тушунчаси ва унга таърифни қуйидаги таҳрирда баён этиш:

“ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимоли ҳолатида бўлган шахс – ҳуқуқбузарлик содир этишга тайёргарлик кўраётганлиги ёки ҳуқуқбузарлик содир этиш мумкинлиги ҳақида асосли маълумотлар бўлган шахс”;

бешинчидан, Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонунида қўлланилган “ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган вояга етмаган” жумласини “ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимоли ҳолатида бўлган вояга етмаган” тарзида таҳрир этиш ва унга қуйидагича таъриф бериш:

“ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимоли ҳолатида бўлган вояга етмаган – ҳуқуқбузарлик содир этишга тайёргарлик кўраётганлиги ёки ҳуқуқбузарлик содир этиш мумкинлиги ҳақида асосли маълумотлар бўлган ўн саккиз ёшга тўлмаган шахс”;

олтинчидан, жиноят қонунчилигида қилмишни рецидив жиноят деб топишда ҳисобга олинмайдиган ҳолатлар рўйхатини аниқ белгилаб қўйиш (масалан, эҳтиётсизлик орқали, ўн саккизга тўлмасдан содир этилган жиноятлар, шартли ҳукм (синов муддати) қўлланилган ҳоллар (башарти, ҳукмнинг шартлилиги бекор қилинмаган бўлса), судланганлик ҳолати тугалланган ёки олиб ташланган жиноятлар);

еттинчидан, Жиноят кодексига “оддий рецидив жиноят” атамасини киритиш, “хавфли рецидив”ликни содир этилган жиноятларнинг оғирлик даражаси ва сони, “ўта хавфли рецидив”ликни эса жиноятларнинг оғирлик даражаси, сони, ўталган жазо тури ҳамда миқдоридан келиб чиққан ҳолда таснифлашга оид ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш;

саккизинчидан, суд-тергов органлари томонидан жиноят содир этган шахсни “хавфли рецидивист” ёки “ўта хавфли рецидивист” деб топиш амалиётини бекор қилиш, қонунчиликка рецидивликни фақат жиноятга нисбатан қўллашни назарда тутувчи ўзгартиришлар киритиш;

тўққизинчидан, суд-ҳуқуқ амалиёти таҳлили ва илғор хорижий тажриба асосида рецидив жиноят учун жазо тайинлаш қоидаларини ишлаб чиқиш ва уни жиноят қонунчилигининг алоҳида моддасида акс эттириш.

ХУЛОСА

Мазкур таклифларни қонунчилик ва суд-ҳуқуқ амалиётига жорий этиш заруратини, биринчидан, қонунларнинг асосий вазифаси – шахслар, жумладан ёшларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини рўёбга чиқариш ва ҳимоя қилиш, шунингдек, уларни қонунларга риоя қилиш руҳида тарбиялаш эканлиги, иккинчидан, айбсизлик презумпцияси ва жазо ёки бошқа ҳуқуқий таъсир чораси инсон қадр-қимматини камситиш мақсадини кўзламаслиги билан изоҳлаш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 14 сентябрдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонуни [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/uz/docs/3026246> (мурожаат санаси: 05.07.2022).
2. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/uz/docs/111453> (мурожаат санаси: 05.07.2022).
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/uz/docs/111460> (мурожаат санаси: 05.07.2022).
4. Мируктамова Ф.Л. Вояга етмаганлар одил судловининг халқаро стандартлари: Юрид. фан. докт. (PhD) ... дисс. автореф. – Тошкент, 2021. – Б. 56.
5. Бельский А.И., Лыков Э.Н. Молодежная преступность: проблемы и пути решения // Право: история и современность. 2020. – № 3(12). – С. 84–91.
6. Малиновский А.А. Сравнительное уголовное право: Учебник. 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Юрлитинформ, 2016. – С. 349–350, 451.
7. <https://www.government.se/4b0103/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>.
8. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/uz/docs/2387357> (мурожаат санаси: 06.07.2022).
9. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/uz/docs/97664> (мурожаат санаси: 06.07.2022).
10. Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонунининг 20-моддаси [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/uz/docs/1685726> (мурожаат санаси: 08.07.2022).
11. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ва Халқ таълими вазирлигининг 2014 йил 4 ноябрдаги “Ҳуқуқбузарликлар фактлари ҳамда ҳуқуқбузарликлар билан боғлиқ бошқа ҳолатлар ҳақида ички ишлар органларига хабар қилиш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида” 36, 18, 49-ққ ва 56-сонли қарори [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/uz/docs/2501007> (мурожаат санаси: 09.07.2022).

12. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 10 сентябрдаги 565-сон қарорига илова “Жиноятларнинг сабаблари ва уларнинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни муҳокама қилиш тартиби тўғрисида”ги Низоми [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/docs/5623688> (мурожаат санаси: 09.07.2022).

13. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2008 йил 5 майдаги “Бир неча жиноят содир этилганда қилмишни квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида”ги 13-сон қарори [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/uz/docs/1600001> (мурожаат санаси: 09.07.2022).

14. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30414984 (дата обращения: 11.07.2022).

15. Уголовный кодекс Республики Молдова [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923 (дата обращения: 11.07.2022).

16. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353 (дата обращения: 11.07.2022).

17. Уголовный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody&nd=102041891> (дата обращения: 11.07.2022).

18. Уголовный кодекс Туркменистана [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286 (дата обращения: 12.07.2022).

19. Уголовный кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=31575252 (дата обращения: 12.07.2022).

20. Қобилов Ш.Р. Ёшларда коррупцияга қарши хулқ-атвори шакллантириш // Ёшлар жиноятчилигининг сабаблари, шарт-шароитлари ва олдини олиш: Халқаро илмий-амалий конференция материаллар тўплами (2021 йил 22 апрель). – Т., 2021. – Б. 63–71.

21. Қаршиев Ғ.С. Ёшлар рецидив жиноятчилигининг криминологик тавсифи ва профилактикаси: Юрид. фан. докт. (PhD). ... дисс. автореф. – Т., 2020. – Б. 48.

22. Ғофуров Ш.Р. Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида): Юрид. фан. докт. (Phd). ... дисс. автореф. – Т., 2019. – Б. 54.

23. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 7 январдаги “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/uz/docs/1297315> (мурожаат санаси: 09.07.2022).

24. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/juveniles_deinquency_prevention.shtml.